



Цэнтральная гарадская бібліятэка імя М. Горкага
Аддзел інфармацыйна-бібліяграфічнай работы

ЛАРЫСА ГЕНІЮШ

*"Як жыць —
дык жыць для Беларусі..."*

(Да 110-годдзя з дня нараджэння)

Бібліяграфічны нарыс

Віцебск, 2020

© 2020. ЦГБ імя М.Горкага
Аддзел інфармацыйна-бібліяграфічнай работы
Складальнік: Ж. Кабыліна
Фота і афармленне: Н. Савіцкая
Рэдактар: В. Букіна

*Ты мой шлях круты,
Ты мой боль святы,
Беларусь мая,
Мой алтар.*

Ларыса Геніюш

Геніюш Ларыса Антонаўна - выдатная паэтка і празаік з самабытным голасам. Яна прайшла жудасныя этапы, сталінскія лагеры смерці. Яе творчасць – шчырая споведзь нязломнага, адданага Бацькаўшчыне чалавека, бясконца ўлюбёнага ў свой край, у людзей сваёй зямлі.

Ларыса Антонаўна Геніюш (у дзявоцтве Міклашэвіч) нарадзілася 9 жніўня 1910 года ў сям’і заможных сялян у маёнтку Жлобаўцы Ваўкавыскага павета Гродзенскай губерні ў Заходняй Беларусі. Калі пачалася Першая сусветная вайна, бацька Ларысы, Антон Міклашэвіч, удзельнік яшчэ Руска-японскай вайны, быў зноў прызваны на фронт, а маці з дзецьмі прыйшлося з’ехаць у эвакуацыю – ва Украіну. Вярнуліся на радзіму яны толькі ў 1919 годзе.

Ларыса скончыла Ваўкавыскую польскую гімназію (1928 г.), якая не змагла пазбавіць яе выразна ўсвядомленай беларускасці. Яна з захапленнем знаёмілася з сусветнай літаратурай — польскай, скандынаўскай, англійскай класікай. Вельмі любіла паэзію і заўсёды не прамінала выпадку, каб пазнаёміцца з яе навінкамі. У гэты час Ларыса Геніюш і пачала пісаць вершы.

На радзіме Ларыса пазнаёмілася са сваім мужам, Іванам Геніюшам, які вучыўся ў Карлавым універсітэце, і на той момант прыехаў да бацькоў на канікулы. Яны ажаніліся ў 1935 годзе, і Ларыса Геніюш пераехала ў Зэльву. У тым жа годзе ў іх нарадзіўся сын Юры. З 1937 па 1948 гг. яна жыла з сям’ёй у Празе, дзе яе цёпла сустрэла эмігранцкая супольнасць. Яшчэ да замужжа паэтка знаходзілася пад моцным уплывам беларускіх народных вераванняў і песень, некаторыя з іх мелі выразна патрыятычнае адценне, але ў Празе яна апынулася ў вельмі палітычна актыўным асяроддзі і праз некаторы час зрабілася сакратаром эміграцыйнай Рады БНР.

Яшчэ больш важна тое, што муж Іван і яго сябры значна пашырылі яе веды пра беларускую паэзію і асабліва пра творчасць Янкі Купалы. Л.Геніюш пазнаёмілася з бунтарнай паэзіяй М.Танка і зборнікам Я.Купалы «*Шляхам жыцця*».

Друкавалася з 1939 года пераважна ў эмігранцкіх выданнях. Яе раннія вершы гучалі ва ўнісон з голасам змагароў за волю і шчасце народа Заходняй Беларусі. Асноўныя іх матывы – мары “пра лепшую доленьку” для свайго краю, услаўленне мужнасці і самаахвярнасці барацьбітоў за вызваленне.

Пасля далучэння Заходняй Беларусі да СССР у 1939 годзе былі арыштаваны і высланы бацькі Ларысы Геніюш. Маці і сёстры

апынуліся ў Казахстане, бацьку расстралялі. Пачатак Другой сусветнай вайны для Ларысы Геніюш абярнуўся трагедыяй: яна страціла бацькоў і двух братоў.

Яе вершы гэтага часу хаця і з'яўляюцца ў асноўным лірычнымі, але ўтрымліваюць заклік да абароны нацыянальнай незалежнасці і асэнсаванне трагедыі вайны, іншаземнага падпарадкавання і асабістых стратаў. У час вайны друкавалася ў газетах: «*Раніца*», «*Беларускі работнік*», «*Новы шлях*» і інш. У 1942 годзе ў Празе выйшаў першы паэтычны зборнік Л. Геніюш «*Ад родных ніў*». Зместам і тэматыкай кніга набліжалася да паэзіі Я.Купалы. Матывы волі і настальгіі па пакінутай Радзіме літаральна пранізваюць усе яе вершы.

У 1946-1948 гадах паэтка друкавала вершы ў эмігранцкіх часопісах «*Шыпшына*», «*Сакавік*» і інш. Да 1947 года Ларыса Геніюш жыла ў Празе і актыўна ўдзельнічала ў палітычным руху БНР. Яна з'яўлялася Генеральным сакратаром ураду і займалася архіўнай працай. У пасляваенныя гады яна моцна пакутавала ад настальгіі і адначасова – ад прадчування новых катастроф.

Прадчуванні спраўдзіліся: савецкія ўлады дамагліся экстрадыцыі Геніюшаў: Ларысу Антонаўну і яе мужа абвінавацілі ў антысавецкай нацыяналістычнай дзейнасці і ў 1948 годзе іх арыштавала НКВС. Праз год утрымання ў мінскай турме Ларысу Геніюш з мужам прыгаварылі да 25 гадоў сталінскіх лагераў. Яе дапытваў міністр дзяржбяспекі Лаўрэнцій Цанава, які безспяхова імкнуўся выцягнуць з яе сведкі пра архівы БНР.

На працягу сямі гадоў яны адбывалі пакаранне ў лагерах Інты і Абэзі (Комі) і ў Мардоўскай АССР. Ларыса Геніюш давала сабой прыклад фенаменальнай духоўнай трываласці, яднала вакол сябе беларусаў. Падпольна пісала вершы. Яе шчырае і мужнае паэтычнае слова дапамагала суайчыннікам выжыць у нялюдскіх умовах. Сярод вязняў яе клікалі Маці, вершы яе называлі «глюкозай», іх завучвалі на памяць, як малітвы.

У 1956 годзе Ларыса Геніюш разам з мужам былі часткова рэабілітаваны, тэрмін пакарання зменшаны да 8 гадоў, якія ўжо прайшлі з моманту прысуду. Геніюшы вярнуліся ў родныя мясціны, дзе пасяліліся ў доме мужа ў Зэльве. Дом Геніюшаў стаў прыцягальным асяродкам для творчай моладзі Беларусі. Нягледзячы на нагляд КДБ, там частымі гасцямі былі паэты і пісьменнікі, мастакі, навукоўцы.

Ларыса Геніюш прынцыпова адмаўлялася прымаць савецкае грамадзянства, засталася грамадзянкай Чэхаславакіі.

Пасля вызвалення яе творчасць на працягу 10 гадоў была забаронена. Упершыню паслялагерныя вершы паэткі здолелі прабіцца на старонкі беларускай афіцыйнай перыёдыкі толькі ў 1963 годзе («*Полымя*», «*Голас Радзімы*», «*Гродзенская праўда*»).

У 1967 годзе пры садзейнічанні Максіма Танка надрукаваны яе першы ў савецкай Беларусі зборнік **«Невадам з Нёмана»**, які ўяўляў сабой выбранае за тры дзесяцігоддзі (1937-1966). Але зборнік быў азмрочаны тым, што з аўтарскага рукапісу шмат было выкрэслена ідэалагічнымі рэцэнзентамі.

Доўгі час Ларысе Антонаўне дазвалялі выступаць толькі як дзіцячай пісьменніцы. Яна апублікавала дзве кніжкі вершаў для дзяцей **«Казкі для Міхаські»** (1972) і **«Добрай раніцы, Алесь»** (1976). У 1982 годзе выйшаў яе зборнік **«На чабары настоена»**. Паэтычнай творчасці Л.Геніюш характэрны цнатлівы лірызм, глыбокія народнасць і гуманізм, філасофскае асэнсаванне жыцця, моцныя хрысціянскія і нацыянальна-патрыятычныя матывы.

Прыкметнае месца ў яе творчасці займае гістарычная тэматыка, на якую напісаны вершы: **«Князь Усяслаў Чарадзеі»**, **«Ефрасіньня Полацкая»**, **«Скарына»**, **«Кастусь Каліноўскі»**, **«Над старымі друкаванымі кнігамі»**, паэма **«Даўніна»**. Шэраг вершаў прысвечаны выдатным сучаснікам, дзейнасць і творчасць якіх сталі з'явай айчынай гісторыі - П.Клімуку, У.Кавалёнку, М.Забэйдзі-Суміцкаму, У.Караткевічу, З.Пазняку і інш. Пасмяротна былі выдадзены найбольш поўныя і значныя зборнікі яе твораў.

Пры перавыданні ў 1990 г. творчай спадчыны паэткі выдаўцы зноў паставіліся няўважліва: выбранае **«Белы сон»** (укладальнік Б.Сачанка) даслоўна паўтарыла знявечанае цэнзурай выданне. Першай творчай рэабілітацыяй паэткі трэба лічыць зборнік, выдадзены **«Беларускім кнігазборам»**, у якім адноўлены аўтэнтычны тэкст і выпраўлены шматлікія адрэкі.

Сапраўднай падзеяй у беларускай мемуарыстыцы стала пасмяротная публікацыя кнігі ўспамінаў Л.Геніюш **«Сповідзь»** (1993). Гэты твор вялікай мастацкай сілы, напісаны збалелым сэрцам, гэта бясстрашнае абвінавачанне антычалавечай камуністычнай сістэме, што знішчыла ў турмах і лагерах мільёны жыццяў, кніга пра незвычайную людскую самаахвярнасць, пра сапраўды апостальскі шлях жанчыны-беларускі, для якой Бог і Бацькаўшчына былі найвышэйшымі праўдамі на зямлі. Ва ўспамінах увасобіліся драматычная рэчаіснасць Заходняй Беларусі ў часы польскай акупацыі, шматграннае жыццё беларускай эміграцыі ў Празе, нацыянальна-вызваленчы рух, лёс заснавальнікаў БНР і іх пераемнікаў, падзеі ваеннага часу ў Цэнтральнай Еўропе і на Беларусі. У 2010 годзе выйшаў Збор твораў паэткі ў 2-х тамах.

Уся творчасць Ларысы Геніюш прысвечана роднай зямлі. Знаходжанне ўдалечыні ад яе яшчэ выразней акрэсліла духоўныя ідэалы паэткі. На яе вершы напісаны песні. Вернасць і служэнне Ларысы Геніюш Бацькаўшчыне яскрава выявіліся ў паэтычных радках:

*Адзінай мэты не зракуся
і сэрца мне не задрыжыць:*

*як жыць — дык жыць для Беларусі.
А без яе — зусім не жыць.*

Памерла Ларыса Антонаўна Геніюш 7 красавіка 1983 года. Пасля адпявання ў царкве ў апошні шлях паэтку праводзілі тысячы зэльвенцаў. Пахавалі Ларысу Геніюш у Зэльве, поруч з апошнім прытулкам мужа.

Над магіламі Ларысы і Івана Геніюшаў узвышаецца помнік з крыжам Еўфрасінні Полацкай, а на надмагільнай пліце словы з яе верша:

*З беларускай учэпістай гліны
І з рабра прынямонскіх вярбін,
Я галінка ля белага тыну
Напалову забытых святынь.*

У 2003 годзе па благаслаўненні Мітрапаліта Мінскага і Слуцкага Патрыяршага Экзарха ўсяе Беларусі Філарэта ўстаноўлены помнік мужнай паэтцы-патрыётцы, вернай хрысціянцы ля Троіцкай царквы ў Зэльве.

Імя Ларысы Геніюш стаіць поруч з імёнамі Купалы і Коласа, Цёткі і іншых выдатных дзеячаў беларускай культуры. Па матывах аўтабіяграфічнай кнігі "Сповідзь" на кінастудыі «Беларусьфільм» зняты мастацкі фільм «Птушкі без гнёздаў», пастаўлены спектакль "Белы сон". На студыі «Летапіс» пра Ларысу Геніюш зняты дакументальны фільм "Вянок царновы васількоў".

У раённым цэнтры Старыя Дарогі ёй пастаўлены помнік. У Гродне бібліятэка царкоўна-прыхадскога комплексу Свята-Барысаглебскай царквы носіць імя знакамітай паэткі Ларысы Геніюш.

Творы Л. Геніюш

Выбраныя творы / Ларыса Геніюш. — Мн.: Беларускі кнігазбор, 2000. — 616 с. — (Беларускі кнігазбор).

Гасціна: выбранае / Ларыса Геніюш. — Мн.: Маст. літ., 2000. — 382 с. — (Беларуская паэзія XX стагоддзя).

Белы сон: вершы і паэмы / Ларыса Геніюш; [уклад. і прадм. Б. І. Сачанкі]. — Мн.: Маст. літ., 1990. — 350 с., [1] л. партр.: іл.

Ластаўка: вершы / Ларыса Геніюш; уклад. У. М. Мазго; маст. Г. С. Хінка-Янушкевіч. — Мн.: Юнацтва, 2000. — 63 с.

Сповідзь / Ларыса Геніюш. — Мн.: Маст. літ., 1993. — 271 с.

“Адна толькі праўда : зямля і Радзіма...”: [выняткі з ліставання, вершы] / Ларыса Геніюш; прадм., падрыхт. да друку і публ. тэкстаў Л. Юрэвіча // Полымя. — 2000. - № 1. — С. 169-179.

“Вы ўсім, усім дарагі!...”: лісты Ларысы Геніюш да Максіма Танка / Ларыса Геніюш; уступ. слова Міколы Мікуліча // Полымя. – 2002. - № 7-8. – С. 149-171.

Вершы / Ларыса Геніюш // Беларус. мінуўшчына. – 1994. - № 1. – С. 56-57.

Вершы / Ларыса Геніюш // Дзень паэзіі-88. – Мн., 1988. – С. 193-195.

Лісты да Адама Мальдзіса: вершы / Ларыса Геніюш // Род. слова. – 1995. - № 8. – С. 142-158.

Мои алтари: [стихи] / Лариса Гениуш; пер. с белорус. М. Куновской // Нёман. – 2000. - № 12. – С. 3-6.

На пераломе дзён (У вайну): [паэма] / Ларыса Геніюш // Славянскі свет (Крыніца). – 2003. - № 1. – С. 30-36.

Не веру; Танцуе дождж; Дзед; Старажытная сага; Куфар; Толькі чыстыя сэрцам пяюць: [вершы] / Ларыса Геніюш // Анталогія беларускай паэзіі: у 3 т. / рэд. Рыгор Барадулін. - Мн., 1993. - Т. 2. - С. 312-324.

“Не любіла ў жыцці я ценяў...”: [вершы] / Ларыса Геніюш // Дзеяслоў. – 2005. - № 1. – 193-201.

Раніца: [вершы] / Ларыса Геніюш // Род. слова. – 1996. - № 3. - С. 85.

Літаратура аб жыцці і творчасці Л. Геніюш

Геніюш Ларыса Антонаўна // Беларуская энцыклапедыя : у 18 т. / рэдкал.: Г. П. Пашкоў [і інш.]. – Мн., 1997. – Т. 5. – С. 157-158.

Геніюш Ларыса // Беларускія пісьменнікі : біябібліягр. слоўнік : у 6 т. / пад рэд. А.В. Мальдзіса. – Мн., 1993. – Т. 2. – С. 173-175.

Геніюш Ларыса Антонаўна // Культура Беларусі : энцыклапедыя. Т. 3 / рэдкал.: Т. У. Бялова [і інш.]. – Мн., 2012. – С. 13.

Геніюш Ларыса Антонаўна // Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва : у 5 т. / рэдкал.: І. П. Шамякін [і інш.]. – Мн., 1985. – Т. 2. – С. 67.

Ларыса Геніюш // Беларускія пісьменнікі (1917-1990) : даведнік / [склад. А.К. Гардзіцкі]. – Мн., 1994. – С. 135-136.

Бадак, А. Госця з будучыні / Алесь Бадак // Полымя. -1998. - № 2. – С. 289-294.

Барадулін, Р. Унучка Францішка Скарыны, або зэк № 0-287 / Рыгор Барадулін // 3 гісторыяй на “Вы”: вып. 2 / уклад. У. А. Арлоў. – Мн., 1994. – С. 23-35.

Вераціла, М. **“Споведзь”** Ларыса Геніюш пісала для мяне / Міхась Вераціла // Маладосць. – 1999. - № 9. – С. 224-239.

Долю не выбіраюць....: Ларысе Геніюш – 100 гадоў / падрыхт. Міхась Шавыркін // Пралеска. - 2010. - № 10. - С. 40.

Жук, А. Одна в белой хате: [о Л. Гениуш и ее письме П. М. Машерову] / Алесь Жук // Нёман. - 2000. - № 12. - С. 7-12.

Мальдзіс, А. Іскрыцца паэзіяй невад: [пра зб. *“Невадам з Нёмана”*] / Адам Мальдзіс // І ажываюць спадчыны старонкі / Адам Мальдзіс. – Мн., 1994. – С. 444-448.

Марціновіч, А. “Адзінай мэты не зракуся...” / Алесь Марціновіч / Сувязь / Алесь Марціновіч. – Мн., 1994. – С. 128-158.

Марціновіч, Д. “Як жыць - дык жыць для Беларусі...” / Дзяніс Марціновіч // ЛіМ. - 2010. - 13 жн. (№ 32). - С. 13.

Петрушкевіч, А. Кветкі журбы / Ала Петрушкевіч // Маладосць. - 1999. - № 3. - С. 239-243.

Пяткевіч, А. “На душах наших - сьлед ланцуга”: [успаміны] / Аляксей Пяткевіч // Дзеяслоў. – 2005.- № 1. - С. 186-192.

Сачанка, Б. Ларыса Геніюш / Барыс Сачанка // Сняцца сны аб Беларусі / Барыс Сачанка. – Мн., 1990. – С. 21-25.

Сяднёў, М. Ларыса Геніюш / Масей Сяднёў // На суд гісторыі. - Мн., 1994. – С. 176-179.

Вершы пра Л. Геніюш

Калбыка, П. Ларысе Геніюш / Пётр Калбыка // Полымя. – 2006. - № 5. – 131-132.

Каржанеўская, Г. Ларысе Геніюш / Галіна Каржанеўская // Маладосць.- 2000. - № 8. – С. 23.